

El poder a l'Edat Mitjana

Nom:

Classe:

Edita

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura
i Mitjans de Comunicació

Continguts

Disseny gràfic: Disseny Visual SL
Il·lustracions: Marta Pau

Recorregut per l'època medieval

Segles V al VIII

Al segle V els pobles germànics del nord van envair l'Imperi Romà. En terres catalanes, van ser els visigots els que van desplegar el seu domini fins l'any 711, en què foren conquerits pels àrabs.

Segle IX

Carlemany, el rei dels francs, va expandir els seus dominis fins al riu Llobregat i hi va crear la Marca Hispànica, un territori fronterer entre el món musulmà del sud i el món cristià del nord. Aquest territori era governat per comtes.

Segles X i XI

A poc a poc, al llarg dels segles X i XI el comtat de Barcelona es va convertir en el més important perquè va aconseguir dominar els altres comtats catalans.

Segle XII

L'any 1137, Ramon Berenguer IV, comte de Barcelona, es va casar amb Peronella, filla del Rei d'Aragó. Gràcies a aquest casament, el comte de Barcelona va esdevenir el rei de la Corona Catalano-Aragonesa.

Segles XIII i XIV

Durant els segles XIII i XIV, els comtes-reis de Barcelona van conquerir València, les illes Balears, Còrsega, Sicília i Sardenya, i van arribar fins a Grècia i el Pròxim Orient. Va ser el moment de màxim esplendor.

Segle XV

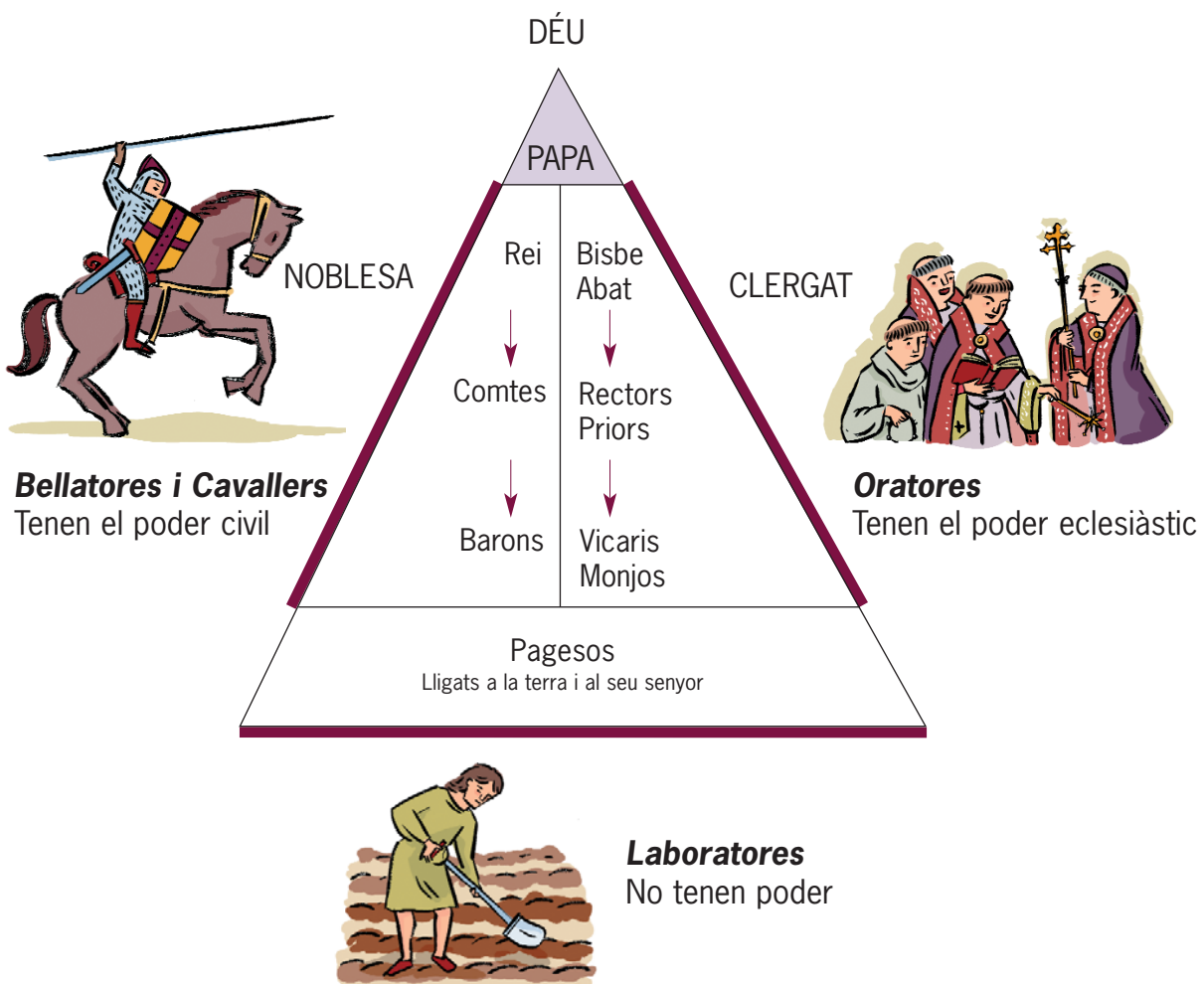
Per a Catalunya, el segle XV és un segle de decadència, de crisi econòmica i social. El rei d'Aragó, Ferran II, es casa amb la reina de Castella, Isabel I, i sota el seu regnat es descobreix Amèrica.

La societat medieval

A l'Edat Mitjana, les persones, segons la seva dedicació o activitat, pertanyien a un estament o a un altre. N'hi havia tres, d'estaments:

- Els **oratores** o clergues. Eren les persones que es dedicaven a pregar. Es dividien en alt clergat (bisbes i abats) i baix clergat (capellans i monjos).
- Els **bellatores** o cavallers. Eren els que es dedicaven a la guerra i a governar: els reis, els prínceps, els ducs, els marquesos, els comtes, els barons, els cavallers sense territori..., és a dir, tots els membres de la noblesa, tant l'alta com la baixa.
- Els **laboratores**. Eren els que es dedicaven a treballar: els menestrals i gent d'ofici, els comerciants i els pagesos, però també els pobres i els marginats de la societat medieval. Els pagesos depenien dels seus senyors, nobles o clergues, mentre que els habitants de les ciutats eren homes lliures que depenien directament del rei.

Sabies que oratores, bellatores i laboratores són paraules llatines?

ora..... significa: parlar, pregar
 bella..... significa: guerra
 labora..... significa: treballar

Com que el català és una llengua que prové del llatí, saber-ne una mica ens pot ajudar a esbrinar el significat d'algunes paraules. Indica què volen dir, les paraules ressaltades:

Els dos pobles **bel-ligerants**: **que estan en guerra**
 Una persona **bel-licosa**: **guerrera, que li agrada la guerra**
 Avui és un dia **laborable**: **feiner**
 La Clara és una persona **laboriosa**: **treballadora**
Oració: **pregària**
 El Marc és un bon **orador**: **parla bé, té do de paraula**

El vassallatge

La societat s'estructurava jeràrquicament, segons els privilegis socials i econòmics que es posseïssin. El sistema que regulava les relacions era el vassallatge. Segons el vassallatge, els més poderosos (senyors) tenien una sèrie de privilegis i obligacions sobre els seus vassalls.

SENYOR

- Dóna terres i protecció

VASSALL

- Presta serveis militars: va a la guerra i defensa les fortal·les
- Hostatja el senyor i tota la seva comitiva
- Presta serveis de cort: dóna escorta o acompanya a judicis, festes, funerals...
- Ajuda a impartir justícia
- Defensa el seu senyor, en cas que sigui sotmès a judici
- Paga un cens per la terra rebuda

Eimeric de Cunit jura vassallatge a Jaume March, senyor del castell d'Eramprunyà (Garraf), el 12 de novembre de 1352.

EL **PACTE DE VASSALLATGE** s'estableix mitjançant el ritual de l'homenatge, gran acte de solemnitat que es dividia en tres parts:

Homenatge: el vassall s'agenollava davant el senyor amb el cap descobert. El senyor li demanava si volia ser el seu vassall, i responia: "sí, vull". Tot seguit el senyor agafava les mans del seu vassall i es feien un petó.

Fe o jurament de fidelitat: el vassall posava les mans sobre els Evangelis o sobre relíquies de sants i en veu alta prometia fidelitat sense enganys i amb honestedat.

Investidura: el senyor donava al vassall un objecte que simbolitzava el feu, solia ser un grapat de terra.

Per resumir, contesta:

En quina postura es posava el vassall davant del nou senyor? Per què creus que era així?

El vassall es presentava agenollat davant del seu nou senyor.

Era senyal de fidelitat i submissió.

Simbòlicament, com segellava el vassall aquest pacte?

Aquest pacte de fidelitat era segellat amb un petó a les mans per part del vassall.

Davant de quins objectes es realitzava aquest jurament?

Davant dels Evangelis o sobre unes relíquies de sants.

Com és, actualment, l'acte solemne de jurament d'un càrrec del govern (un conseller) davant del President de la Generalitat?

Què es jura?

En un acte públic, es jura o promet lleialtat al President, complir les obligacions del càrrec i acatar fidelment la Constitució i l'Estatut.

En quina postura es posa? Per què creus que és així?

Dret, no hi ha submissió.

Simbòlicament, com es segella el jurament?

Encaixant la mà, davant testimoni (secretari del govern)

Davant de quin objecte es realitza aquest jurament?

De l'Estatut (no sempre)

Qui eren els que tenien el poder?

Sabies que... el rei, tenia més poder per ser el senyor que posseïa més terres, no pas pel seu poder polític resultant de l'ostentació de la corona, ja que a l'Edat mitjana el poder estava molt fragmentat i en mans de la noblesa.

A l'Edat Mitjana, el poder no va ser un monopoli exclusiu del Rei i de la cort, sinó també de dos estaments privilegiats: la noblesa i el clergat.

El poder econòmic i el prestigi social venia donat per la possessió de la terra, ja que aquesta era el mitjà de producció fonamental. Qui més terres tenia, més poderós era. La noblesa posseïa castells i cases fortificades amb totes les seves terres, i tenia poder sobre totes les coses i les persones dels seus dominis. L'alta noblesa, a més, controlava viles i pobles sencers, amb l'autoritat per jutjar, condemnar, cobrar impostos i fer respectar la llei.

L'estament de la noblesa estava format per diferents categories. Hi havia els comtes, vescomtes i barons (alta noblesa). Els castlans exercien el poder en nom del senyor des del castell, i tenien al seu càrrec un grup de 5 o més cavallers, que formaven la guarnició del castell. L'estrat més baix i més nombrós de la noblesa era format pels cavallers o soldats. Aquests podien posseir alguns masos o no, però el que els convertia en membres de la noblesa, la baixa noblesa, era el fet que posseïssin l'equipament militar: cavall, selles, espases, escuts, cota de malla...

QUI PODIA SER NOBLE?

L'origen de l'alta noblesa a Catalunya està lligat a la creació de la Marca Hispànica (segle VIII). Els ducs francs van establir-se al Pirineu català durant el regnat de Carlemany, i van col·laborar en la conquesta de les terres sotmeses al domini musulmà. Un cop creada la Marca Hispànica, s'organitzà en petits comtats dirigits per comtes. Aquests primers llinatges familiars, amb els anys i els segles, s'anaren fent cada vegada més grans i complexos, nodrint l'estament nobiliari. Els que havien nascut al si d'aquestes famílies, heretaven el títol nobiliari.

La baixa noblesa procedia dels estrats superiors dels pagesos propietaris o aloers, que tenien terres, cavalls i armes. A canvi dels seus favors, podien rebre dels seus senyors terres amb els seus beneficis.

Quan apareix la burgesia, amb el desenvolupament de les ciutats i els seus burgs (segles XII-XIII), aquesta aspira a formar part de la noblesa. I ho aconsegueix casant-se amb els membres de la noblesa, comprant terres i educant els seus fills com a cavallers. També ho fan els funcionaris reials.

Completa aquesta informació amb les paraules corresponents:

botins de guerra – vassalls – rendes – militar – terres – pagesos –

La noblesa sustentava el seu poder en la possessió de les **terres** treballades pels **pagesos**, que li proporcionaven **rendes**. Així mateix, sustentava el seu poder en el domini **militar** sobre el territori, gràcies al qual n'obtenia també rendes dels pagesos i altres **vassalls**, i **botins de guerra**.

Què pretén aconseguir, la burgesia, vinculant-se a la noblesa, si el poder econòmic ja el té?

El prestigi social. A l'edat mitjana, no estava ben considerat el treball. El treball era cosa de les classes més baixes.

El poder del clergat

L'estament eclesiàstic, igual com el nobiliari, estava format per clergues de diverses categories. Dalt de la jerarquia eclesiàstica, per sota del papa, hi havia els cardenals, arquebisbes i bisbes, seguits dels abats, canonges i priors. A baix, hi havia els sacerdots de les parròquies i els monjos.

L'alta clerecia ostentava càrrecs a les esglésies i als monestirs i, procedent de les famílies nobles, vivia igual com vivien els nobles: amb sumptuositat i exercint el seu poder i els seus drets sobre les seves terres i els seus vassalls. Des d'aquesta condició, exercien un poder terrenal, és a dir, manaven, cobraven rendes, jutjaven, condemnaven i feien complir la llei.

La baixa clerecia la constituïen els rectors de les parròquies. Eren els fills segons dels grans propietaris de la zona, que s'havien pogut permetre pagar els estudis i l'accés al càrrec. Vivien de la part que els corresponia del delme que els pagesos havien de pagar a l'Església.

Per una altra banda, i com a representants de Déu a la Terra, el clergat exercia un poder espiritual. La seva funció era transmetre el missatge de les Sagrades Escripures, fer d'intermediari entre l'home i Déu, de pont entre el Cel i la Terra, i vetllar per la unitat de la doctrina cristiana, lluitant contra les formes de comportament i de pensament que no estiguessin dins dels manaments de l'Església.

Fragment de frontal d'altar de Capella (Osca), segona meitat del s. XV.

Sabies que... un dels mecanismes de control de l'Església va ser el Tribunal de la Inquisició. Aquest tribunal es va encarregar de perseguir i condemnar públicament les persones acusades de practicar la bruixeria o de ser partidàries d'heretgies que s'allunyaven dels ensenyaments de l'Església o que s'oposaven al poder que havien assolit les seves altes jerarquies.

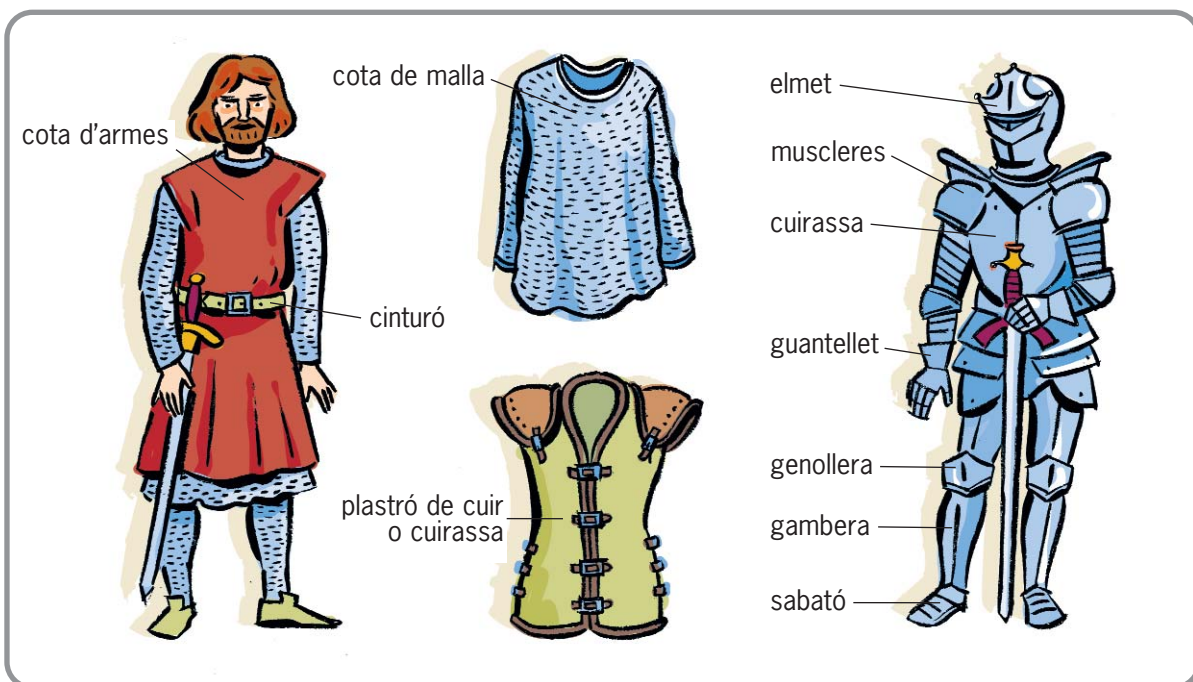
Els signes externs del poder

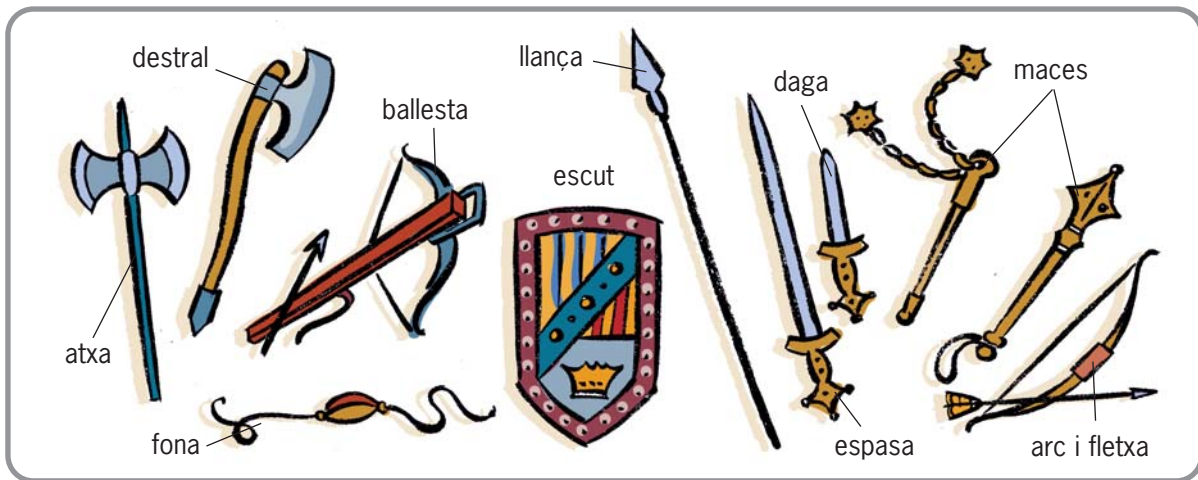

Les classes privilegiades convertien els seus actes, tant quotidians com festius, en rituals d'ostentació del poder, i prenen com a model els costums de la reialesa. Així, el menjar, el vestir, els viatges arreu de la senyoria, les festes, les cerimònies funeràries i les sepultures... tots els actes es feien amb gran desplegament de recursos, materials i humans, ja que eren considerats actes socials. També el castell era símbol de domini del senyor sobre el territori.

A través de les representacions artístiques, podem conèixer alguns dels elements que expressen el poder de les classes privilegiades. Per això, ens aturarem a observar i analitzar algunes obres del Museu. Primer, però, coneguem amb detall alguns dels elements utilitzats per la noblesa i el clergat per identificar-se com a classes amb poder.

La indumentària i les armes d'un cavaller

Un cavaller era la persona que tenia cavall i armes, i que estava obligat a servir el seu senyor habitualment a canvi de la propietat de terres i privilegis sobre aquestes. La seva armadura pesava uns 20 quilos i trigava a vestir-se 1 hora, sempre amb l'ajuda del seu escuder.

Cerimònies d'investidura

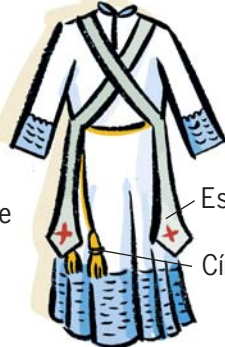
Cap als vint anys, els fills de les famílies nobles eren investits cavallers. Als segles XIII-XIV, la cerimònia d'investidura consistia en el següent ritual: el rei o un noble cavaller donava tres tocs d'espasa a les espatlles del futur cavaller.

La indumentària i els objectes litúrgics del clergat

Alba

Maniple

Estola

Cingol

Casulla

Capa pluvial

Bàcul

Tiara

Anell

Pectoral

Mitra

Alba

Té el seu origen en la túnica, peça d'ús comú ja des d'època grega i que perdura fins a l'edat mitjana. De color blanc, era utilitzada antigament, i en les diferents cultures, pels sacerdots per fer els sacrificis als déus. En el cristianisme és la primera peça de roba que es col·loca el sacerdot, i simbolitza, pel seu color, la innocència i la puresa de cor.

Maniple

Als primers segles del cristianisme, era una mena de tovalló que portaven els sacerdots al braç esquerre per eixugar-se la suor durant la missa. A partir del segle X esdevé un element ornamental i és senyal de servitud i símbol de les bones obres que s'han de fer.

Estola

Antigament era un vestit exterior ornamental i de certa distinció. Els sacerdots cristians l'incorporen, amb un format molt reduït, com a signe d'autoritat i dignitat, alhora

que d'obediència. Representa el vestit de la immortalitat.

Cingol

Element utilitzat per subjectar l'alba. És símbol de mortificació, continència i castedat.

Casulla

És un vestit exterior ornamental que es posa el sacerdot per oficiar la missa, i simbolitza la caritat. Originalment era una capa amb una única obertura pel cap, que es posava damunt de la vestimenta. Com indica el seu nom (en llatí significa "petita casa") suggereix que el sacerdot "acull" tots els feligresos.

Capa pluvial

Originalment era una capa amb caputxa que utilitzaven tant religiosos com seglars per protegir-se de la pluja; posteriorment es va convertir en una peça ricament ornamentada que utilitzaven els sacerdots en les grans cerimònies i en les processons. Simbolitza el vestit de glò-

ria i immortalitat que cobrirà els homes després de la resurrecció.

Bàcul

És el bastó que utilitzen els bisbes; és el símbol dels pastors espirituals del poble.

Tiara

És una triple corona; significa el triple poder que té el Papa: el poder de l'ensenyança, el poder sacerdotal i el poder de governar.

Anell

Simbolitza la fidelitat i l'aliança.

Pectoral

Creu, símbol que recorda que el bisbe porta el missatge de Crist. De vegades contenien relíquies de sants.

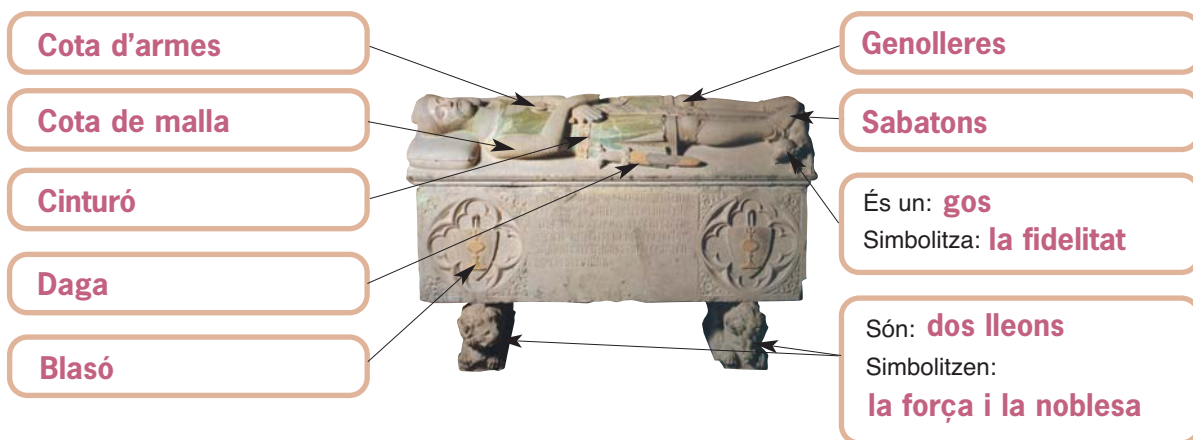
Mitra

Deriva d'un barret persa de dues punxes, que representa dues banyes, símbol del poder (força) i la justícia (equilibri). Significa la dignitat d'un bisbe o arquebisbe.

Els signes de poder de la Noblesa

L'observació d'aquest sepulcre, esculpit per Pere Moragues a mitjan segle XIV, ens permet conèixer alguns aspectes sobre la posició social i el poder del personatge que hi ha enterrat: Hug de Copons. La indumentària, les armes i el blasó mostren la seva condició de noble cavaller.

Identifica tots aquests elements a la imatge.

Intenta esbrinar què diu la inscripció:

L'any de la mort **1354**..... Nom del mort **Hug de Copons**.....

Adjectiu qualificatiu **Honrat**.....

Lloc on mor **Sardenya**..... Motiu **En ajuda del rei**.....

Pel que fa als enterraments, amb aquesta obra podem aproximar-nos als costums funeraris dels nobles. Aquests eren enterrats en sepulcres esculpits en pedra que es col·locaven a les esglésies. D'aquesta manera, deixaven constància, públicament, del poder que havien tingut en vida. Era una manera, també, de perpetuar la glòria del llinatge.

Intenta esbrinar més coses sobre les cerimònies religioses i els testaments.

Saps què és, el blasó?

Figures que s'utilitzen a l'escut per identificar un llinatge. Anomenat també

“senyal heràldic”

Quin és el blasó del llinatge dels Copons?

Un copó d'or d'on surten tres serps

Per què?

Fa referència al seu cognom

On el representaven?

Als escuts, als estendards i en altres llocs com a ornament (a l'escultura, en el cinturó).

Inventa't un blasó per a la teva família

Els signes de poder del clergat

El poder del clergat el trobem representat a l'escultura o a la pintura de diferents maneres: amb la indumentària litúrgica, amb els gestos i la postura, i amb els atributs.

Identifica, a les següents imatges, aquests elements, i descriu-los.

Mitra

Casulla

Fragment procedent de les pintures murals de Sant Pau de Casserres.

Tècnica:
Pintura al fresc i al tremp

Cronologia:
Segle XIII

Autor:
Desconegut

Postura i gestos:
Gest de benedicció i autoritat

Atributs:
Mitra

Categoria:
Bisbe

Alba

Mitra

Casulla

Escultura d'un bisbe dempeus, de procedència desconeguda.

Tècnica:
Talla de fusta policromada

Cronologia:
Segle XV

Autor:
Desconegut

Bàcul

Postura i gestos:
Gest de benedicció i autoritat

Atributs:
Mitra i bàcul

Categoria:
Bisbe

Alba

Sant Pere representa el pare de l'Església. És, dins de la jerarquia eclesiàstica, la persona més important, i per això és representat amb tanta sumptuositat i amb tots els atributs del seu càrrec: la capa pluvial, la tiara, els anells, assegut en un tron. A més, té dos elements simbòlics, l'aurèola i la clau.

Anota els noms dels elements que identifiquen la categoria del personatge i indica què representen aquests dos elements:

Aurèola **Aquest cercle simbolitza la santedat i la virtut**
 Clau **Representa la clau que obre les portes del Cel i és signe del poder del papa**

Tiara

Aurèola

Anell

Clau

Capa pluvial

Fragment procedent del retaule de Sant Pere d'Ardèvol.

Tècnica:

Temp sobre fusta

Cronologia:

Finals segle XV

Autor:

Desconegut

Postura i gestos:

Imatge entronada; ens mostra autoritat amb el gest de la mà, amb la mirada despallada de qualsevol sentiment i amb la posició hieràtica.

Atributs: **Tiara, clau, aurèola**

Categoria: **Pare de l'Església**

La importància d'un personatge, com ja hem vist, també es reflectia en el sepulcre. L'alt clergat era enterrat en llocs preeminents, dins d'una església o monestir, i en sepulcres esculpits en pedra.

Hàbit

Bàcul

Sepulcre de Berenguer de Torigues, procedent del monestir de Santa Maria de Serrateix.

Tècnica:

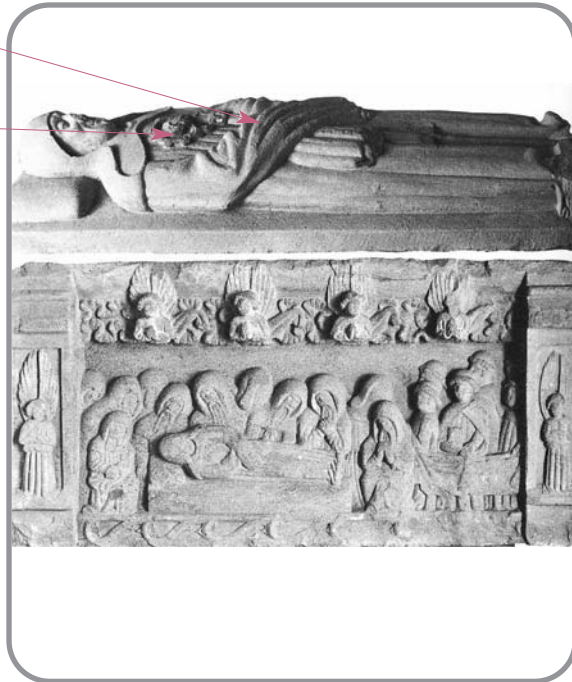
Escultura de pedra

Cronologia:

Mitjan segle XV

Autor:

Desconegut

Atributs:

Bàcul

Categoria:

Abat

Composició del seguici:

Grup de monjos i oficials durant l'enterrament

Postura i gestos del seguici:

Uns observants, els altres amb el cap cot, en senyal de dol.